

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

УДК 378.147

Л. С. БЕРЕЗОВА

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ КЛАСИЧНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ШКІЛ

У статті здійснено огляд і аналіз основних педагогічних принципів, покладених в основу діяльності класичних французьких перекладацьких шкіл. Визначено найефективніші педагогічні принципи, які сприяють якісній підготовці майбутніх фахівців до продуктивної перекладацької діяльності з акцентом на розвиток професійного мислення, наукового світогляду, прагнення до професійного самовдосконалення.

Ключові слова: педагогічний принцип, професійна підготовка перекладачів, класичні перекладацькі школи, вища школа, професійне самовдосконалення.

Інтенсивний розвиток міжнародного співробітництва в різних галузях діяльності, збільшення інформаційних потоків, широке розповсюдження новітніх технологій, переорієнтація у світовому мовному просторі зумовили підвищення вимог до професійної підготовки перекладачів, що, в свою чергу, призводить до необхідності створення найбільш раціональної системи підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі перекладу в Україні. Важливим джерелом формування нової стратегії професійної підготовки в окресленій сфері є звернення до позитивного педагогічного досвіду Франції – європейської країни, яка протягом століть відіграла провідну роль у розвитку світового історичного процесу.

Ретельне вивчення та творче осмислення досвіду зарубіжних навчальних закладів Франції є неможливим без усвідомлення та критичного аналізу тих провідних положень і закономірностей процесу підготовки перекладачів, які визначають його загальну організацію, зміст, методи й форми, тобто педагогічних принципів класичних французьких перекладацьких шкіл.

Проблемам удосконалення навчально-виховного процесу на основі вивчення досвіду зарубіжної педагогіки, зокрема й французької, присвячені праці таких українських дослідників, як Н. Абашкіна, А. Алексюк, В. Мельниченко, О. Овчарук, О. Рибак, І. Тараненко та ін.

Щодо вивчення організації наукових досліджень системи освіти Франції вагомий внесок зробили Г. Єгоров, Л. Зязюн, К. Корсак, Л. Пуховська, О. Романенко та ін.

Основою удосконалення професійної підготовки перекладачів можуть служити наукові здобутки таких відомих французьких вчених, як Ф. Ансель, Г. Брюсі, С. Буке, А. Бургарель, Ж. Жерм (у галузі професійної педагогіки), М. Ледерер, Ж. Мунен, М. Перньє, Д. Селескович (у розробці проблем перекладацької тематики).

Метою статті є визначення основних педагогічних принципів, покладених в основу організації навчальної діяльності класичних французьких вищих перекладацьких освітніх закладів.

У загальному значенні принцип (лат. *principium* – початок, основа) – це “першооснова, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорій, науки” [2]. У нашому дослідженні аналіз основних педагогічних принципів перекладацьких шкіл у Франції здійснюється крізь призму класичних дидактичних принципів, обґрунтованих як зарубіжними (Я. Коменський, Й. Герbart, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо), так і українськими (К. Ушинський, Г. Ващенко) педагогами з використанням діяльнісного підходу в навчанні, який передбачає врахування специфіки майбутньої професійної діяльності.

Освіта у Франції успадкувала глибокі традиції, які зародилися ще з часів Французької буржуазної революції 1789 р. [4; 6]:

- народність освіти (її загальність – Конституція 1793 р.)
- 3-х-ступенева освіта (початкова, середня та вища – Декрет від 15 вересня 1793 р.)
- розповсюдження культури на науку та громадянське виховання (з цього приводу в 1795 р. Національний конвент – французьке конституційне й законодавче зібрання – створює Центральні та Вищі школи).

Принципи сучасної перекладацької освіти у Франції викристалізувалися впродовж досить тривалого періоду становлення і розвитку класичних перекладацьких шкіл.

До XV ст. перекладацька діяльність у Франції була недостатньо розвинutoю. У XIII ст. з’явилися перші французькі університети (Монпельє, Париж), проте вони не мали змоги зібрати великі бібліотеки, оскільки вартість наукових манускриптів була значною, на відміну від їх чисельності. Це стало перешкодою для наукового прогресу й, відповідно, для розвитку перекладацької діяльності. Тільки за часів правління Карла V, який зібрав у башті Лувра близько тисячі манускриптів і створив королівську бібліотеку, були запрошені вчені для перекладу найвидатніших наукових і філософських праць античності. Переклад французькою робили з латинських версій. Відсутність багатьох термінів у французькій мові призвела до необхідності створювати нові слова. Нікола Орем у передмові до одного з перекладів праць Аристотеля надав право перекладачам створювати наукові терміни [5, с. 26]. Таким чином, інтенсивна перекладацька діяльність на той час сприяла розвитку науки у Франції, а отже, й реалізації *принципу створення нової термінології*.

З появою у Франції першої типографії, створеної в будівлі Сорбонни, з’явився клас читачів, які не знали грецької мови або латини, але хотіли ознайомитись з науковими й філософськими працями античного світу. Саме в цей час було сформовано нове поняття перекладу. Введення дієслова “*traducere*” італійськими гуманістами поклало кінець численній синонімії, яка царювала до цього. У Франції поняття перекладу позначало дієслово “*traduire*”, створене в 1539 р. перекладачем і лексикографом Робером Етьєном.

Контакти сучасників Карла VIII з представниками італійського Відродження мали великий вплив на розвиток французької мови й на долю перекладу на Заході. В цей час мало перекладачів володіли грецькою мовою. У науці переважала латина. Плеяда наукових і культурних діячів повернула до життя грецьку, закликаючи повернутись до античних оригіналів. У цей час окреслюються два інші напрями: з одного боку, з'являється інтерес до перекладу сучасної іноземної художньої літератури, а з іншого – до перекладу спеціальної наукової літератури. Нарівні з перекладами грецької та римської спадщини з'являється велика кількість перекладів з італійської, німецької мов праць сучасних учених у галузі астрології, математики, медицини, сільського господарства та географії. Таким чином, реалізуються *принципи міждисциплінарності й міжнауковості*, зорієнтовані на широке застосування останніх досягнень у різних галузях знань.

У XVII ст. у Франції за часів короля Людовика XIV основним девізом перекладачів було бажання подобатися читачу. Якщо перекладачі минулого сторіччя намагалися просвітити своїх сучасників, то в цей час класиків античності переписують, виправляють задля ввічливості й моралі. Такий спосіб перекладу літературних творів вплинув на переклад наукових текстів, оскільки стиль наукового викладу у Франції сформувався пізніше, ніж стиль художньої літератури. При перекладі наукових праць використовувалися мовні засоби, запозичені з художньої літератури, тому в наукових текстах були присутні емоційні вислови, розмовна лексика [1, с. 116–117]. Все це стало підґрунтям для реалізації в майбутньому *принципу емоційності навчання*, який, як відомо, сприяє активізації пізнавальної діяльності.

Ще одним напрямом діяльності перекладачів того часу була педагогічна діяльність – намагання популяризувати знання, передати їх учням. Прикладом цього може бути перекладацька діяльність Жана Марселя де Булена, який виклав французькою мовою роботу з хімії для учнів одного вченого, спростивши та наповнивши її необхідними поясненнями, і Нікола Кульпеппера, який робив переклад, спрощуючи й роз'яснюючи наукові праці з медицини, намагаючись таким чином зробити медичні знання доступними для загальних мас. Таким чином, реалізується *принцип поєднання й стимулювання діяльності*, основною метою якого є активізація творчих здібностей особистості, заохочення накопичення нових знань і досвіду.

Роль перекладу в XVIII ст. значно змінилася: якщо раніше він відіграв головну просвітницьку роль, відкриваючи спадок античності, то відтепер на перший план виходить творча роль учених, прийшов час творити, а не перекладати. В цей час завершилося формування наукового стилю французької мови як одного з функціональних стилів літературної мови. Завдяки хіміку Лавуазьє та іншим ученим було усвідомлено, що терміни є не тільки засобами висловлювання, а й невід'ємною частиною науки. Переклад французькою праць Ньютона сприяв упорядкуванню й уніфікації термінології наукової мови. Формується синтаксис наукової мови, виробляються *принципи побудови наукового тексту* [1, с. 119].

За часів Третьої Республіки у Франції здійснено реформу вищої освіти, її спеціалізацію, створено факультети, на базі яких утворено університети. За висловом тогочасного міністра вищої освіти Луї Ліара, університет – це орган науки.

У другій половині ХХ ст. були сформовані та закладені засади перекладу тексту за спеціальностями як професійної діяльності. Постає необхідність підготовки кадрів перекладачів, створюються бюро перекладів і професійні об'єднання перекладачів. При різноманітних навчальних і наукових центрах створюються секції з фахових перекладів, проводять семінари з питань теорії та практики перекладу наукової літератури.

Тривалий час вищі навчальні заклади готували універсальних перекладачів, які мали змогу надалі спеціалізуватися як у галузі перекладу художніх, публіцистичних текстів, так і в галузі наукового перекладу. У другій половині ХХ ст. ряд вищих навчальних закладів почав готувати перекладачів, які спеціалізуються в тій чи іншій галузі знань. Реалізується *принцип суспільно-ціннісної спрямованості освітнього процесу*.

У 80-ті рр. ХХ ст. окреслено організаційне оновлення першого та другого ступенів вищої освіти. Це дало змогу підвищити гнучкість системи підготовки, а також ввести на другому рівні нові профілі навчання. У Франції зростає прагнення розширити функції системи вищої освіти. Вищі навчальні заклади вже не обмежуються початковою підготовкою кадрів фахівців. Усе більшу роль відіграє перепідготовка й підвищення кваліфікації на всіх рівнях вищої освіти. Вирішенню цих завдань надано перевагу при плануванні контингентів студентів і забезпеченні ресурсами. Реалізується *принцип зв'язку освіти із суспільною працею*. Основна мета полягає в тому, щоб не допустити відставання у рівні підготовки кваліфікаційних кадрів від швидко змінюваних науково-технічних і економічних потреб.

Після створення Європейського союзу підготовка перекладачів набула масового характеру, зацентрувавши увагу на невідповідності кваліфікаційних вимог до перекладацької діяльності при навчанні фахівців з постійно зростаючими вимогами до цієї професії. Розвиток професії призвів, насамперед, до необхідності перегляду підходу до мовної освіти цих фахівців. *Принцип комплексного підходу до навчання*, що вплинув на перегляд системи лінгвістичної підготовки професійних перекладачів, продиктовано й кардинальними змінами в освіті, спрямованими на підвищення якості професійної освіти, у зв'язку з появою нових освітніх цінностей – саморозвиток, самоосвіта та самопроекування особистості, які стали підґрунтям нової освітньої парадигми – не “інформаційної”, а “змістової” особистісно орієнтованої освіти [3].

Тривалий час вищі навчальні заклади готували універсальних перекладачів, які могли надалі спеціалізуватися як у галузі перекладу художніх, публіцистичних текстів, так і в галузі наукового перекладу. У другій половині ХХ ст. ряд вищих навчальних закладів почав готувати перекладачів, які спеціалізуються в тій чи іншій галузі знань. Реалізується *принцип зв'язку освіти із життям*. Постає необхідність підготовки кадрів перекла-

дачів, створюються бюро перекладів і професійні об'єднання перекладачів. При різноманітних навчальних і наукових центрах створюються секції з фахових перекладів, проводяться семінари з питань теорії та практики перекладу наукової літератури.

На сьогодні професію перекладача можна отримати або в університетах, або в так званих "Вищих (Великих) школах" (Grandes écoles), які представляють одну з провідних груп закладів вищої освіти. Серед вищих навчальних закладів Великі школи посідають привілейоване місце, оскільки надають освіту досить високої якості, готують елітні кадри нації. Вищі школи наділені фінансовою та педагогічною автономією і можуть самостійно набирати викладацький склад. Їх значення в професійній підготовці вищих кадрів для держави є своєрідною особливістю французької системи вищої освіти.

У 1957 р. при Паризькому університеті Сорбонна створено Вищу школу перекладачів (Ecole supérieure d'interprètes et de traducteurs, скорочено ESIT), яка на сьогодні має міжнародне визнання та є унікальним вищим навчальним закладом серед європейських вищих шкіл. Кожного року вона готує на двох відділеннях – усного та письмового перекладу – близько 450 студентів із 29 мовних комбінацій (французька – англійська – російська; китайська – французька – англійська тощо), а також близько 40 магістрів і аспірантів. Школа відрізняється не тільки оригінальністю мовних комбінацій, а й оригінальністю своєї концепції перекладу та методики професійної підготовки, розробленої її засновниками Д. Селесковичем і М. Ледерер і їх послідовниками в Центрі досліджень з перекладознавства. В основу інтерпретативної теорії перекладу покладено визначення діяльності перекладача як тлумачника та посередника між різними мовами та культурами, відповідального за передачу концептів, які можуть існувати в одній мові та бути відсутніми в іншій. Таким чином, зазначені особливості навчального процесу сприяють реалізації *принципу єдності наукової і навчальної діяльності* у вищому навчальному закладі, який, у свою чергу, веде до підвищення ефективності всього навчального процесу, майстерності викладацького складу, формування допитливості у студентів, прагнення до професійного самовдосконалення.

Ґрунтуючись на *принципі органічного поєднання теоретичної і практичної підготовки* майбутніх фахівців, навчання у Вищій школі перекладачів виконує практичні завдання: постачати на ринок праці фахівців з усного та письмового перекладу, які визнають значення тексту, дискурсу, володіють інтерпретаційною теорією. Оскільки навчання здійснюють перекладачі-практики, які засвоїли розроблену в Школі методику, що допомогла їм знайти своє місце на ринку, програма навчання не ускладнюється теоретичними дисциплінами, вивченням інших теорій перекладу. Їх вивчення здійснюють в аспірантурі. Крім того, зазначений педагогічний принцип реалізується при організації процедури випускних екзаменів, на яких компетентність випускника оцінюється, як і в будь-якій західній перекладацькій школі, незалежною комісією, до складу якої входять практикуючі перекладачі, представники Асоціації усних перекладів.

Висновки. Підсумовуючи все сказане, відзначимо, що охарактеризовані педагогічні принципи виникли впродовж всієї історії створення класичних французьких перекладацьких шкіл. Вони поширюються на всі складові навчального процесу, діють на всіх його етапах, виконуючи регуляторну функцію з точки зору визначення всіх аспектів його організації. В умовах переходу освітньої сфери у Франції до нової структури на перший план виходить реалізація тих педагогічних принципів, які сприяють якісній підготовці майбутніх фахівців з акцентом на реальне практичне значення перекладацької діяльності та її особистісний аспект: принципи зв'язку освіти із життям, єдності наукової та навчальної діяльності, органічного поєднання теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців тощо. Особливого значення набуває реалізація педагогічних принципів, які мають історичне підґрунтя і були сформовані в межах створення класичних перекладацьких шкіл у Франції: принципи створення нової термінології, побудови наукового тексту, міждисциплінарності й міжнауковості, емоційності навчання, комплексного підходу до навчання, суспільно-ціннісної спрямованості освітнього процесу, адже сутність функціонування професійних навчальних закладів полягає саме в підготовці майбутніх фахівців до продуктивної праці в певній галузі діяльності.

Перспективи подальших досліджень окресленої проблеми вбачаємо в пошуках шляхів впровадження найефективніших педагогічних принципів класичних французьких перекладацьких шкіл до української освітньої практики професійної підготовки перекладачів.

Список використаної літератури

1. Кузнецов В. Т. Функциональные стили современного французского языка (публицистический и научный) / В. Т. Кузнецов. – Москва : Высшая школа, 1991. – 160 с.
2. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., доп. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
3. Чернов Г. В. Лингвистические основы синхронного перевода : дис. ... д-ра филолог. наук : 10.02.20 / Г. В. Чернов. – Москва, 1980. – 423 с.
4. Capelle J. L'école de demain reste à faire / J. Capelle. – Paris : PUF, 1966. – 266 p.
5. Hoof van H. Histoire de la traduction en Occident / H. Hoof van. – Paris : Duculot, 1991. – 368 p.
6. Michaud G. Le nouveau guide France / G. Michaud, A. Kimmel. – Paris : Hachette Livre, 1990. – 350 p.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2015.

Березова Л. С. Педагогические принципы классических французских переводческих школ

В статье осуществляется обзор и анализ основных педагогических принципов, которые лежат в основе деятельности классических французских переводческих школ. Определяются самые эффективные педагогические принципы, способствующие качественной подготовке будущих специалистов к продуктивной переводческой деятельности с акцентом на развитие профессионального мышления, научного кругозора, стремления к профессиональному самоусовершенствованию.

Ключевые слова: педагогический принцип, профессиональная подготовка переводчиков, классические французские школы, высшая школа, профессиональное самоусовершенствование.

Berezova L. Pedagogical Principles of Classical French Translators and Interpreters' Training Schools

In the article a review and analysis of fundamental pedagogical principles which are the basis of classical French translators and interpreters' training schools activities are made. The most effective pedagogical principles favoring high quality training of future professionals for productive translation activities with the focus on the development of professional thinking, scientific mind, striving for professional self-perfection are determined. The given pedagogical principles were founded during the history of creating of classical French translators and interpreters' training schools. They can be applied to all phenomena of educational process, all its stages making regulative function from the point of view of all aspects of its organization. Being a self-developing system educational sphere in France is concentrated on realization of pedagogical principles favouring practical application of knowledge and its personal aspect. These are the principles of connection of education and real life, research and educational activities, theoretical and practical training of future specialists etc. The most significant importance is attached to realization of pedagogical principles that have historical background and were founded during creation of classical French translators and interpreters' training schools. These are the principles of making new terminology and scientific text construction, emotional education, interscientific and interdisciplinary principle, all-embracing approach to studies etc. The perspectives of further researches can be determined in searching of ways of implementing of the most effective pedagogical principles of classical French translators and interpreters' training schools in Ukrainian educational practice of future translators and interpreters' training.

Key words: *pedagogical principle, professional training of translators and interpreters, classical French schools, superior school, professional self-perfection.*